

DEMOKRİTOS'UN AHLAKA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: EVLAT EDİNME ÖRNEĞİ

Fatma Ayperi Tuğçe ÖZDEMİR* & Ekin KAYNAK İLTAR**

AN EVALUATION OF DEMOCRITUS' VIEWS ON MORALITY: THE CASE OF ADOPTION

Öz

Sokrates öncesi dönem filozoflarından Demokritos, genellikle atom görüşüyle bilinen bir filozoftur; ancak bu makalede Demokritos ahlak görüşü bakımından ele alınacaktır. Dönemine göre farklı düşünen Demokritos, Hindistan, Habeşistan ve Irak gibi pek çok yerde bilgiye ulaşmak amacıyla bulunmuştur. Ontoloji konusunda materyalist düşünceleri olsa da ahlak konusunda idealist bir perspektifle karşımıza çıkmaktadır. Ahlak görüşü bakımından önemli fragmanlara sahiptir. Bu fragmanlar bilgelik öğütleri şeklinde de ifade edilmektedir. Demokritos, bu öğütlerde erdemden, ölçülülükten ve dengeden söz etmektedir. Burada da aklın önemli bir role sahip olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra evlat edinmeyle ilgili fragmanları da bulunmaktadır. İnsanın evlat yetiştirme düşüncesinin evlat edinilerek çözümlenebilecek bir eğilim olduğundan bahsetmektedir. Aslında Demokritos'un evlat edinmeyi, evlat sahibi olmaya tercih edilmesi gerektiğini belirttiği görülmektedir. Temelde bir kimsenin, kendi kişisel istekleri olmaksızın bir çocuğa sahip olamadığı ve yetiştiremediği bilinmektedir. Evlat sahibi olma, Demokritos'a göre kontrol edilebilecek ve insanın bu konuyla ilgili kişisel taleplerini karşılayabilecek bir durum oluşturmamaktadır. Bu nedenle ona göre evlat edinme, evlat yetiştirmeden daha önemli olmaktadır. Bu makalede, Demokritos'un evlat edinme hakkındaki görüşleri fragmanlar bağlamında ele alınarak değerlendirilecektir.

* Akdeniz Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, ayperi.tugce@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8522-2769>.

** Akdeniz Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Dr. Öğretim Üyesi, ekinkaynak@akdeniz.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5190-207X>.

Anahtar Kelimeler: Presokratikler, Demokritos, Ahlak Felsefesi, Evlat Yetiştirme, Evlat Edinme.

Abstract

Though Democritus, who is one of the pre-Socratic philosophers, is widely known with his atomic theory, this article discusses Democritus in terms of his view on morality. Democritus, thinking differently in his era, traveled many places like India, Abyssinia and Iraq in order to reach the knowledge. Though he has materialistic ideas on ontology, he comes up with an idealistic perspective on morality. There are important fragments of his in terms of the issue of morality. These fragments are also referred to as maxims of wisdom. In this maxims, Democritus mentioned virtue, temperance and balance. In this matters, he states that reason has an important role. While he expresses what should be the connection of human beings with life, he thinks that, in general, human desires can be restrained by reason. There are also fragments on the issue of adoption. He mentions that the idea of raising an offspring is a tendency that can be resolved by adoption. Actually, Democritus seems to have indicated that raising child should be preferred over adoption. Basically, it is known that no one can have a child or raise a child without his personal will. According to Democritus, having a child does not constitute a situation that can be controlled and can meet the personal demands of the human being. Therefore, adoption is more important than having and raising a child for Democritus. In this article, Democritus' views about adoption will be discussed in the context of the fragments.

Keywords: the Pre-Socratics, Democritus, Ethics, Raising a Child, Adoption.

Giriş

Demokritos, dönemine göre farklı düşüncelere sahiptir. Bu makalede Demokritos yaşamı ve dönemi açısından incelenecek ve ahlak görüşü fragmanları bağlamında ve evlat edinme açısından değerlendirilecektir.

Demokritos, insan felsefesiyle uğraşmış olan Sofist filozoflardan ve Sokrates'ten önce son filozof olarak ele alınmasına rağmen Sofistlerle ve Sokrates'le benzer dönemde yaşamıştır. Hatta döneminde önemli etkilere

sahip olan sofistlerden Abdera'da yaşamış olan Protagoras¹ Demokritos'un öğrencisidir.² Demokritos ile yakın dönemde yaşamış olan plüralist filozoflar olan Anaksimenes ve Empedokles'in atom görüşleri günümüzde kullanılan modern atom teorisinin temelini oluşturmuştur. Elea okulunun ontoloji görüşü de Demokritos'u etkilemiş, onun atom görüşüne dayanak oluşturmuştur. Demokritos, Elea okulunun görüşünü bozmadan tek bir teoride birleştirmiştir. Demokritos, genellikle hocası Leukippos ile birlikte atom görüşleri sayesinde bilinmektedir.³ Pek çok alanda önemli fragmanları olan Demokritos'un etik üzerine belirttiği görüşler dönemi bakımından farklılık göstermektedir.

Demokritos, dönemindeki diğer filozoflardan ayrılmaktadır. Felsefe tarihinde insan üzerine düşünme Sokrates ile birlikte gelmiş olmasına karşın Demokritos'un ahlak görüşlerinde insan felsefesiyle ilgili görüşlerinin olması onu dönemindeki diğer filozoflardan ayıran bir özellik olmaktadır. Bunun yanı sıra ahlak görüşlerinde belirttiği kavramlar, insanın nasıl yaşaması gerektiğine ilişkin sorulara karşılık gelecek şekildedir. Bu anlamda doğalcı etik anlayışı olan filozoflardan sayılmaktadır.⁴ Demokritos ölçülü bir yaşamdan bahsetmiştir ve bu kavramı ahlak görüşünde kullanan ilk filozoflardandır. İnsanın mutluluğa nasıl ulaşacağıyla ilgili düşüncelerle ilgilenmiş, insan için doğru olanın ne olduğu sorusuna yanıt aramıştır. Demokritos'tan günümüze eserlerinin tamamı ulaşmamış olsa da bazı fragmanları kalmıştır. Bunlardan ahlak ile ilgili olanlar genellikle bilgelik öğütleri şeklinde düşünülebilir. Bu öğütlerde insan iki şekilde ele alınmaktadır: tutkularının arkasında sürüklenen insan ve sakin, ılımlı yaşayan ölçülü insan.⁵ Bu ayrım Demokritos'un etik anlayışının temelini oluşturmaktadır. Ölçülülük kavramı bu etik anlayışta ön plana çıkmaktadır. İnsanın mutlu olabilmesi ona göre aşırılıklardan kaçınmaya bağlıdır. Bu nedenle akla önemli bir görev biçmektedir.

¹ Monte, Johnson, "Democritus", *Classical and Medieval Literature Criticism*, Vol. 136 (2011): 257.

² Demokritos ve Protagoras'ın aynı bölgede yaşamaları sayesinde tanıştıkları düşünülmektedir. Demokritos'un bahsettiği filozoflardan biri olarak Protagoras sonrasında Sofist filozoflarla birlikte anılacaktır.

[Bkz. Ava Chitwood, *Death by Philosophy* (Michigan: University of Michigan Press, 2004), 96-97.]

³ Walter Kranz, *Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar*, çev. Suad Y. Baydur (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1994), 162.

⁴ Johnson, *Democritus* :265.

⁵ Ernest Von Aster, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, çev. Vural Okur (İstanbul: İm Yayın Tasarım, 2005), 132.

1. Demokritos'un Yaşamı, Dönemi ve Ahlak Alanındaki Eserleri

Demokritos'un M.Ö. 460 yılında doğduğu ve 371 yılında öldüğü kabul edilmektedir. Bu durumda yaklaşık 90 yaşına kadar yaşamış olduğunu söyleyebilmekteyiz.⁶ M. Ö. 460 yılında Teos'ta doğduğu, yaklaşık yüz yıl kadar uzun bir ömür sürdükten sonra 360 yılına doğru Abdera'da⁷ öldüğü bildirilmektedir. Demokritos'un yaşamına dair çok detaylı bilgiler bulunmamasına rağmen farklı türden bilgilere ulaşmayı önemsedığını söyleyebilmekteyiz.

Demokritos'un zengin bir aileden geldiği ve Hindistan, Habeşistan ve İran gibi yerlere seyahat ettiği bilinmektedir; ancak seyahatlerinden sonra yaşamını kısıtlı bir şekilde sürdürmüştür.⁸ Seyahatlerini bilimle daha yakın olabilmek, farklı düşünceleri bilmek için yaptığından pek çok farklı bölgede bulunmuştur. Atina'ya gittikten sonra Abdera'ya yerleşip hocası Leukippos'tan Abdera Okulu'nu devraldığı düşünülmektedir. Abdera Okulu'na⁹ katkıları olan Demokritos'un halka açık dersler verdiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra doğu bilimleriyle ilgilendiği de bilinmektedir. Bu nedenle Demokritos, detaylı bilimsel çalışmalara yer vermesi bakımından dönemine göre farklı düşünülmektedir denilebilir. Bunu kendi cümleleriyle de şu şekilde ifade etmektedir:

Çağdaşlarım arasında kimse benden daha fazla gezmemiştir. Ben araştırmalarımı başka herkesten ileri alanlara götürdüm; daha çok ülke ve iklim gördüm; daha çok sayıda bilgili insanların konuşmalarını dinledim. Mısırlı geometriciler de dahil olmak üzere hiç kimse kanıtlara dayanan doğrular teşkil etmede beni geçmemiştir.¹⁰

Demokritos, pek çok farklı alanla ilgilenmiştir; ancak elimize ulaşan eserleri onun çalışmalarının sadece bir kısmıdır. Normalde elliyi aşan eserlerin günümüze ulaşmış halleri yalnızca onun çalışmalarının bir kısmı olarak ifade edilmelidir. Bunlar da fragmanlar olarak elimize ulaşmış olsa da, botanik, fizik, kozmoloji, zooloji, müzik tıp, edebiyat, matematik, psikoloji ve ahlak

⁶ Johnson, *Democritus*: 257.

⁷ Abdera, Antik Yunan döneminde Batı Trakya'da yakınlarında yer alan bir kentin adıdır.

⁸ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 434.

⁹ İlkçağ felsefesinde, atomcu Demokritos tarafından kurulmuş olan ve adını Güney Makedonya'daki bir kentten alan okul. [Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 7.]

¹⁰ Demokritos'tan akt. Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefesi Tarihi* 1 (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 313.

üzerine çalışmalarının olduğunu söyleyebilmekteyiz. Demokritos'un çalışmaları kendisinden sonra gelen kişiler tarafından kategorize edilmiştir. Laertios ve Thrasyllus tarafından farklı şekillerde kategorize edilmiştir.¹¹ Örneğin, Thrasyllus, tetralojiler halinde düzenlemiştir. Kategorileri ise beş grup altında toplamıştır: fizik, matematik, etik, genel bilimsel ve özgül bilimsel eserler.¹² Bu eserler toplamda 5 bölüm ve 60 eser olarak ifade edilmesine rağmen yalnızca günümüze ulaşan 230 fragman bulunmaktadır.

Demokritos ağırlıklı olarak ontolojisiyle bilinmektedir. Bunun nedeni günümüzde kullanılan atom teorisinin temellerini atmış olmasıdır. Maddenin en küçük yapıtaşının bölünemeyen atomların olduğunu söylemesi ve atomların olumlu, olumsuz özelliklerinden bahsetmesi onun ve Leukippos'un kendi dönemlerinde belirgin bir biçimde ortaya çıkan materyalist filozoflar olarak ifade edilmesini sağlamıştır. Bu görüşe göre atomların sayısız dünya oluşturması durumu söz konusudur. Leukippos ve öğrencisi Demokritos, sayısız dünyaların sonsuz boşlukta sayısız atomlardan oluştuğunu iddia etmektedirler.¹³

Demokritos'un etik görüşü Sofistlerin olduğu yani insan felsefesinin ağırlıklı olduğu döneme ait görülmektedir. Yine de Sokrates'in ve Sofistlerin görüşleriyle paralellik gösterdiğini söylemek zor olacaktır. Demokritos'un, kendi materyalist ontoloji görüşünün yanı sıra etik görüşünde bireyselliğin ön plana çıktığını görebilmek mümkün olacaktır. Demokritos, etik görüşünü bir ilkeye dayandırmamaktadır. Dolayısıyla Sokrates'in düşüncesi ve metodundan tamamen farklı bir etik anlayışına sahip olduğunu vurgulamak gerekecektir. Aynı zamanda yaşayan Sokrates ile ortak bir özelliği olmadığını söylemek mümkün olacaktır. Materyalist bir fizik anlayışı olmasına karşın idealist ve bireyi temel alan bir etik görüşü olduğunu ifade edebilmekteyiz.¹⁴ Demokritos, bize ahlak alanında önemli eserler bırakmıştır. Eserler: Pythagoras, Bilginin Durumu Üzerine, Hades'teki Durum Üzerine, Tritogeneia, Dürüstlük ya da Erdem Üzerine, Amaltheia'nın Boynuzu, Dinginlik Üzerine, Ahlak Notları.¹⁵

¹¹ Walter Leszl, "Democritus' Works: From Their Titles to Their Contents", *Philosophia Antiqua*, Vol. 102(2006): 27.

¹² Wilhelm Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2. Cilt (Fragmanlar-Doksograflar)*, çev. Oğuz Özügül (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995), 145-146.

¹³ Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2. Cilt (Fragmanlar-Doksograflar)*, 61.

¹⁴ A.g.e., 146

¹⁵ Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, 437.

2. Demokritos'un Etik Görüşü

Demokritos, genel olarak idealist ve sistemli bir etik anlayışı sunmaktadır.

Demokritos kendi etik öğretilerini koymuş, doğalcı bir ahlak felsefesi anlayışına sahip olmuştur. Bu anlayışı ahlaki bir tartışma veya teorik bilginin bir dalı olmadan yapması bakımından dönemindeki filozoflardan ayrılmaktadır.¹⁶

Bu idealist etik anlayışta hakim olan düşünce ise mutlu ve bilgince bir yaşamdır. Demokritos, mutluluğun kaynağı ile ilgili görüşlerini belirttiği metinde mutluluğun ruhun kendi doğasında var olduğunu ve geçici şeylerde aranmaması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁷ Aynı zamanda mutsuzluğun kaynağının da insanın kendisinde olduğunu ifade eden Demokritos'un ahlak görüşleri birer bilgelik öğütü şeklinde elimize ulaşmıştır. Bunlar fragman olarak ifade edilmektedir. Bu fragmanlar, çoğunlukla ruh ile ilgilidir. Dolayısıyla insan mutluluğu ve ahlakla ilgili öğütlerini genellikle ruhun eğitimi, ruhun erdemleri üzerinde yoğunlaştırmaktadır.¹⁸ Ruhun insanın taşıdığı bedenden daha kıymetli olması gerektiğini ifade eden Demokritos, düşünceyle beden bir arada olması gerektiğini vurgular.¹⁹ Bu da ruh ve beden arasında bir bağlantının olması gerektiğini, yalnızca bedeni önemsenin yetersiz kalacağını belirginleştirir. Ruha bedenden daha fazla önem vermesi nedeniyle materyalist bir kurama tamamıyla bağlı olmayan bir ahlak görüşü olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

... <fr. 170>: "Mutluluk da ruhtadır, mutsuzluk da." <fr. 171 :> "Mutluluk sürülere ya da altına sahip olmak değildir. Ama mutlu bir can ruhta yer bulur." O mutluluğu "gönül ferahlığı", "esenlik", "uyum", "denge" ve "ruh sukuneti" diye de tanımlıyor. Ama mutluluk, hazları idrak ve ayırt etmeye dayanıyormuş; ve bu da insanlar için en güzel, en yararlı şeymiş.²⁰

Demokritos'un ahlak görüşünü özetleyecek olursak temelde aklın, ölçünün ve dengenin olduğunu söylemek gerekir. Bu noktada Demokritos için aşırı isteklerin ve içgüdülerin akılla dizginlenmesi, insanın kendini bazı şeylerden

¹⁶Anastassios D. Karayiannis, "Democritus on Ethics and Economics", *Rivista Internazionale Di Scienze Economiche e Commerciali*, Vol XXXV, No 4-5: 386.

¹⁷ Anthony Kenny, *Antik Felsefe 1 Cilt*, çev. Serdar Uslu (İstanbul: Küre Yayınları,2005), 290.

¹⁸ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefesi Tarihi* 1, 337.

¹⁹ Kranz, *Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar*, 173.

²⁰ Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2. Cilt (Fragmanlar-Doksograflar)*, 191.

yoksun bırakmayı bilmesi ve yoksunluğa katlanmayı bilmesi önemlidir. Bunun yanı sıra bir bütünün çıkarı durumu da vardır. Yani, kişinin kendi çıkarı ve hazzı için gerekli olanı yapmasının doğru olmadığı görüşü ölçülülük kavramıyla birleştğinde bütünün çıkarını görebilmeyi mümkün kılmaktadır. Ahlaki bakımdan güzel olan hazlar kavramını kullanarak bu hazların kontrolünü aklın yapması gerektiğini ifade eder.

133 fr. 191: İnsanlar gönül ferahlığına, haz konusunda ölçülü davranarak ve yaşamlarını uyumlu şekilde sürdürerek ulaşırlar? Zira kıtlık ve bolluk ansızın tersine dönebilir ve ruhta büyük sarsıntılara yol açabilir. Kesin karşıtlıklardan dolayı sarsılan ruhlar ise ne sağlam temellere oturur ne de ferah olur. Bu yüzden insan aklını fikrini ulaşabileceği şeylere çevirmeli, elindekilerle yetinebilmelidir, gıpta edilen, hayranlık duyulan <kişilerle> fazla ilgilenmemeli ve onları düşünmemelidir.²¹

Erdemli ve etik açısından insan tasarımı daha önce de belirttiğimiz gibi iki tür insanla imlenmiştir. Bu iki insanın yaşamla bağları Demokritos tarafından değerlendirildiğinde bir kıyaslamaya tabi tutulmuştur. Sakin, ölçülü yaşayan insanın ruhu dinginliğe ulaşabilmektedir. Demokritos, duyguların ve isteklerin ateş atomlarının hareketlerinin kontrolünde olduğunu ifade eder. Düşünmenin ve algının bedenimizde var olan atomlarla ilgili olduğunu, ateş atomlarının harekete yol açtığını söyler ve bu atomların hareketlerinin ölçülü olmasının insanı mutlu ettiğini, o şekilde olmadığı takdirde mutsuz ettiğini ekler.²² İnsanın mutlu olabilmesi için aklın kontrolünde duygularını dizginlemesi gerekmektedir. Bu sayede ruh dinginliğe ulaşabilecektir. Bu bakımdan Demokritos'a göre en üstün erdem ölçülülüktür. Ölçülülük sayesinde ruh iyi durumda olacaktır.

155 fr. 187: İnsanlara yaraşan bedenden çok ruhla ilgilenmektir. Çünkü ruhun yetkinliği bedenın zayıflığını giderir; akıldan yoksun beden gücü ruhu hiçbir bakımdan daha iyi duruma getirmez.²³

Temelde cevap aranan soru şudur: “İnsan için doğru olan nedir?” Bu noktada, insan için en üstün erdem olarak belirlenen ölçülülük insanı doğru olanı yapmaya yönlendirmek içindir. Bu şekilde insan mutluluğun kaynağını kendisinde bulabilmektedir. Genel olarak bakılacak olursa Demokritos'un ahlak görüşü insan için doğru ölçütleri belirleyebilmek üzerine kurulmuştur.

²¹ A.g.e., 192.

²² Hasan Aslan, “Sokrates Öncesi Filozofların Doğa Anlayışında Dayanışma (Solidarity) Düşüncesi”, *Kaygı Dergisi*: 127.

²³ Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2. Cilt (Fragmanlar-Doksograflar)*, 192.

3. Demokritos'un Evlat Yetiştirme ve Edinme Konusundaki Görüşleri

Demokritos, aile ilişkileri bakımından değerlendirilecek olursa evliliğe ve çocuk sahibi olmaya sıcak bakmamaktadır. Bu nedenle evliliği ve çocuk sahibi olmayı fazladan yükümlülüğe girmek olarak nitelendirir. Bu yükümlülüğün en iyi ihtimalle getireceği sorumluluk ve bağlılık Demokritos'un reddettiği bir durum olduğundan fragmanlarında da bunu açık açık görmemiz mümkün olmaktadır.²⁴ Buna karşın insanın evlat sahibi olma ve yetiştirme içgüdüsüne ithafen bazı öneriler geliştirmiştir. İçgüdülerin bastırılmak istenmediği durumlarda dahi çocuk yetiştirmenin olumlanmadığını görebilmekteyiz. “227 fr. 275: Çocuk büyütmek güvenli bir iş değildir; yolunda giderse o zaman insan ömür boyu mücadele eder ve sıkıntı çeker; yolunda gitmezse bunun açacağı dert başka şeylerin getireceği dertlerden fazla olur.”²⁵ Belirtilen fragman, Demokritos'un çocuk büyütmeye konusundaki olumsuz fikirlerini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Demokritos, evlat edinme konusunda da tavsiyelerde bulunmuştur.²⁶

228 fr. 276: Çocuk sahibi olmak bana pek iyi bir şey gibi gelmiyor. Çünkü burada çok büyük tehlikeler ve dertler görüyorum, buna karşılık ender olarak bir kazanç, hem de çok küçük ve önemsiz.²⁷

Evlat edinme yoluyla evlat yetiştirmenin karakteri belli olan bir çocuk dolayısıyla kendi aklından, gönlünden geçen bir çocuğu seçebilme ihtimalinden ötürü onaylanmaktadır. Aslında doğacak olan çocuğun karakterinin belirlenemiyor olması Demokritos'a göre pek de hoş bir durum ortaya çıkarmamaktadır. Bu nedenle çocuğu seçebilme durumunun olabileceği bu evlat edinmenin daha iyi bir düşünce olduğu konusunda Demokritos karardır.

229 fr. 277: Kim bir oğul sahibi olmak istiyorsa dostlarının çocuklarından birini evlat edinerek bunu iyi bir şekilde sağlayabilir. O zaman dilediği gibi bir oğula sahip olur. Çünkü istediği gibi birini seçebilir. Ve ona kim uygun geliyorsa o ilk önce doğal kabiliyetine göre kendini geliştirebilir. Bu çok büyük bir farktır: Bu durumda birçok çocuk arasından gönlüne göre nasıl birini istiyorsa onu seçme olanağına sahiptir. Ama çocuk kendisinden olursa tehlike hiç eksik

²⁴ Chitwood, *Death by Philosophy*, 126.

²⁵ Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2. Cilt (Fragmanlar-Doksograflar)*, 207.

²⁶ Joseph Gresham Miller, “Democritus and Critical Tradition”, Duke Üniversitesi, Klasik Çalışmalar Doktora Tezi, 2013, 242.

²⁷ Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2. Cilt (Fragmanlar-Doksograflar)*, 207.

olmaz. Çünkü bir kez doğmuş olan bu çocukla yetinmek zorunda kalır.²⁸

Demokritos, insanların çocuk yapmayı bir zorunluluk olarak görmesi konusunda bir toplumsal yasanın ve ödev bilincinin olduğu düşüncesine dayanmasını doğru bulmamaktadır. Bu ödev bilinci dolayısıyla diğer canlılarla kıyaslandığında insan da bir güdü olarak²⁹ ortaya çıkmaktadır. Bu güdü bir ruhu olan varlıkların doğal içgüdüsü olsa da insan için bu durum zaman içerisinde çocuklardan yarar sağlama temeline oturmuştur. Bu da her ne kadar kendini belli etse de pek tasvip edilen bir durum değildir.

230 fr. 278: İnsanlar çocuk yapmanın, doğal ve çok eski bir yasaya göre zorunlu ödevler arasında yer aldığı vehmine kapılıyorlar. Öteki canlı varlıklarda da durumun böyle olduğu görülüyor. Çünkü doğal itki sonucu hepsi bundan herhangi bir yarar ummadan yavruluyor. Oysa tam tersine: Yavrular bir kez dünyaya gelince çalışıp didiniyorlar, onları ellerinden geldiği kadar iyi besliyorlar, küçükken üstlerine titiriyorlar ve başlarına bir şey gelirse üzülüyorlar. Ruh sahibi her varlığın doğal içgüdüsüdür bu. İnsanlarda ise, çocuklardan belli bir yarar sağlanması gerektiğini düşünmek doğrusu olağan bir hale gelmiştir.³⁰

Bir varlık olarak insanın içgüdüsel olarak evlat sahibi olma isteğinin varolması Demokritos tarafından olağan bir durum olarak karşılanırsa da çocukları olan kişilerin davranışlar ve beklentilerin içinde olması ona göre rahatsız edicidir. Üreme ve çocuk sahibi olmanın fayda amacıyla yapılması ve bir görev olarak algılanmasının genel bir yargı olarak yer almasını eleştiren Demokritos'un çocuk sahibi olmanın, büyütmenin ve sorumluluğunu almanın düşünüldüğü kadar kolay ve basit bir biçimde algılanmasını doğru bulmadığını söylemek yerinde olacaktır. Bu nedenle insan hayatını etkileyen faktörlerden biri olarak değerlendirilmesi gerektiğini de söylemek mümkündür. Ona göre evlat sahibi olmak, mutlak suretle sorumluluk almak demektir. Kişinin evlat sahibi olma düşüncesinin evlattaki beklentilerle şekillendirilmesi düşüncesini eleştiren Demokritos, ruh sahibi olan diğer canlıların bu türden bir eğilimi olmadığını vurgulamaktadır. Evlat edinme düşüncesi insanın istediği yapıda, karakterde ve eğilimlerde olan bir evlada sahip olmasını kolaylaştırmaktadır Demokritos'a göre. Evlat edinme insanın beklentilerini, evlat sahibi olma isteğini dindirebilecek bir nitelik taşıdığından artık evlat sahibi olmaya ve süreci en baştan yaşamaya gerek kalmayacaktır.

²⁸ Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2. Cilt (Fragmanlar-Doksograflar)*, 208.

²⁹ Demokritos bunu itki olarak ifade eder.

³⁰ Capelle, *Sokrates'ten Önce Felsefe 2. Cilt (Fragmanlar-Doksograflar)*, 208.

Bu şekilde de insanın çabasının ve enerjisini başka alanlarla yapılacak uğraşlara aktarılması ve değerlendirilmesi mümkün olacaktır.

4. Sonuç

Demokritos, presokratik filozoflar arasında ayrı bir öneme sahiptir. Hocası Leukippos ile anılan bu filozof atom görüşüyle bilinmektedir. Atom görüşü temelini Elea okulundan almaktadır; ancak sayısız atomlardan bahsederek dönemine göre farklı ve günümüz atom teorisinin temellerinin atıldığı bir teori olduğunu söylemek gerekecektir. Tamamiyle materyalist bir atom görüşüne sahip olan Demokritos, birçok alanla ilgilenmiş, bu alanlarla ilgili eserler ortaya koymuştur. Müzik, edebiyat, matematik, fizik, tıp, psikoloji, ahlak alanında da görüşlerini bu eserler aracılığıyla paylaşmıştır.

Abdera okulu, Demokritos'un dersler verdiği bir okuldur. Aynı zamanda ismini bölgenin adından almaktadır. Abdera'da filozof Demokritos, sonrasında Sofist filozoflardan önemli görüşleri olan öğrencisi Protagoras ile bir arada bulunmuştur. Yaşamı boyunca bilginin ne olduğuna ilişkin bir fikir edinmek için çabalamış ve yaşamını tek bir bölgede sürdürmeksizin seyahatler yapmıştır. O mal varlığını harcadığı bu seyahatlerde bilgiye ulaşmak istemiştir. Bunların yanı sıra, Demokritos, mutlu ve bilgece bir yaşamın nasıl olması gerektiğine ilişkin çalışmalar yapmıştır. Günümüze kadar aktarılan fragmanlarında bu çalışmalar yer almaktadır.

Ahlak açısından aklın, bilginin, erdemin ve ölçülülüğün öneminden bahsedemiştir. Ölçülü olmanın insanı mutlu ve huzurlu bir yaşama götürdüğünü, bu yaşamın olabilmesinin erdemli bir kişi olmaktan geçtiğini ve bunu yönetmesi gereken şeyin akıl olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla bu noktada ruhun bedenden önemli olduğunu da vurgulamıştır. Bunun yanı sıra fragmanlarında dikkatimizi çeken konulardan biri olarak insanların evlat edinmesiyle ilgili görüşleri vardır. İnsanların evlat yetiştirmesinin ciddi ve önemli bir sorumluluk olduğunu, doğası gereği evlat yetiştirmek isteyen insanların başkalarının çocuklarını evlat edinebileceğini ve evlat duygusunu yaşayabileceğini düşünür. İnsanların toplumsal yasaların gereği olarak çocuk doğurması fikrini benimsediğini düşünür ve bu fikre karşı çıkar. İnsanı doğuracağı çocuğu seçemeyeceği, karakterini tayin edemeyeceğini düşündüğünden bu tercihin pek de iyi sonuçlar vermeyeceğini düşündüğünden tavsiyeleri evlat edinilmesi gerektiği yönündedir. Evlat edinmenin evlat sahibi olmaktan daha iyi bir seçenek olmasının nedenlerinden biri olarak Demokritos insanın talepleri ve beklentileri olan bir yapıya sahip olmasını öne sürmektedir. Bu, ruha sahip olan canlılar

arasında her ne kadar doğal bir içgüdü olarak bilinse de insan evlat yetiştirmeyi doğal süreçten uzaklaştırmış ve beklentilerinin etkisi altına almıştır. Demokritos'a göre evlattan bir şeyler beklemek aslında olmaması gereken bir eğilimdir. Ancak her şeye rağmen bu eğilimin etkileri insan yaşamını derinden etkilemektedir. İnsanların kendi yaşamlarıyla ilgilenmesini ve enerjilerini başka yönlere verebilmesini zorlaştırması durumu da büyük bir faktör olarak değerlendirilebilir. Belirtilen nedenler Demokritos tarafından büyük bir öneme sahiptir ve insan yönünden bakıldığında evlat sahibi olmanın olumlu bir yönü olmadığını ifade eder. Ayrıca evlat sahibi olmaktansa evlat edinmeyi vurgulaması da bu açıdan önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefesi Tarihi 1*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Aslan, Hasan. "Sokrates Öncesi Filozofların Doğa Anlayışında Dayanışma (Solidarity) Düşüncesi". *Kaygı Dergisi* (2007):120-129.
- Aster, Ernest Von. *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*. Çeviren Vural Okur. İstanbul: İm Yayın Tasarım, 2005.
- Capelle, Wilhelm. *Sokrates'ten Önce Felsefe 2.Cilt (Fragmanlar-Doksograflar)*. Çeviren Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları,1999.
- Chitwood, Ava. *Death by Philosophy*. Michigan: University of Michigan Press, 2004.
- Johnson, Monte. "Democritus". *Classical and Medieval Literature Criticism*. Vol. 136 (2011): 257-343.
- Karayiannis, Anastassios D. "Democritus on Ethics and Economics". *Rivista Internazionale Di Scienze Economiche e Commerciali*. Vol XXXV. No 4-5: 383-399.
- Kenny, Anthony. *Antik Felsefe 1 Cilt*. Çeviren Serdar Uslu. İstanbul: Küre Yayınları, 2005.
- Kranz, Walter. *Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar*. Çeviren Suad Y. Baydur. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1994.
- Laertios, Diogenes. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. Çeviren Candan Şentuna. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Fatma Ayperi Tuğçe ÖZDEMİR& Ekin KAYNAK İLTAR

Leszl, Walter. “Democritus’ Works: From Their Titles to Their Contents,” *Philosophia Antiqua*. Vol. 102 (2006): 11-76.

Miller, Joseph Gresham. “Democritus and Critical Tradition”. Duke Üniversitesi, Klasik Çalışmalar Doktora Tezi. 2013.